

۳۰ آزمایش علمی برای پیدا کردن روتین شخصی آرام‌سازی و خواب

کاری از: مریم سلطانی
پاییز ۱۴۰۵

قرار نیست یک روتین آماده برای همه جواب بدهد!

همیشه مشکل خواب این نیست که «هیچ روشی بلد نیستیم»؛ مسئله این است که هنوز نمی‌دانیم چه چیزی برای بدن و ذهن خودمان بهتر جواب می‌دهد.

ممکن است یک نفر با چند دقیقه تنفس آرام شود، دیگری با نوشتن افکارش، فردی با موسیقی، و شخص دیگری با حرکت ملایم یا مدیتیشن.

بنابراین به‌جای اینکه یک روتین ثابت را برای همه تجویز کنیم، می‌توانیم رویکرد متفاوتی داشته باشیم: آزمایش کنیم، مشاهده کنیم و روتین شخصی خودمان را پیدا کنیم.

فهرست زیر ۳۰ روش و آزمایش مختلف را معرفی می‌کند که می‌توانی آنها را به‌صورت مرحله‌ای امتحان کنی.

"**نکته مهم**: ترتیب این فهرست به معنی «بهترین روش برای همه» نیست. ترتیب، ترکیبی از پشتوانه علمی، سادگی اجرا و مناسب‌بودن برای خودآزمایی خانگی است. روش‌های درمانی و تخصصی‌تر در بخش پایانی آمده‌اند."

قبل از شروع: چطور آزمایش کنیم؟

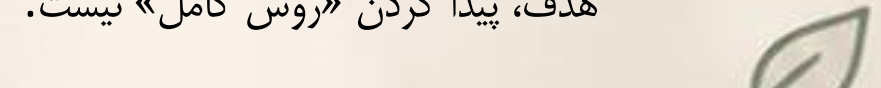

لازم نیست هر شب چند روش را با هم انجام بدهی. بهتر است هر بار یک تغییر مشخص ایجاد کنی و چند شب نتیجه آن را مشاهده کنی. برای هر روش می‌توانی این موارد را ثبت کنی:

-قبل از شروع، میزان آرامش ذهنم از ۰ تا ۱۰ چقدر است؟
-چند دقیقه طول کشید تا احساس کنم آرام‌تر شده‌ام؟
-چقدر طول کشید تا خوابم ببرد؟

-آیا در طول شب بیدار شدم؟
-صبح چقدر احساس شادابی داشتم؟
-آیا این روش برای من قابل تکرار بود؟
-آیا دوست داشتم دوباره آن را انجام بدهم؟

هدف، پیدا کردن «روش کامل» نیست.

هدف این است که کم‌کم بفهمی: چه چیزی، در چه زمانی و با چه شرایطی برای من بهتر جواب می‌دهد؟

بخش اول | آزمایش‌هایی که می‌توانی در خانه انجام بدهی

۱ .تنفس آهسته و آرام

یکی از ساده‌ترین آزمایش‌ها، کاهش سرعت تنفس و توجه به بازدم است. لازم نیست الگوی پیچیده‌ای یاد بگیری.

۵ تا ۱۰ دقیقه راحت بنشین یا دراز بکش و اجازه بده تنفس آرام‌تر و بدون زور شود. می‌توانی بازدم را کمی طولانی‌تر از دم قرار دهی.

آزمایش:

هر شب ۵ تا ۱۰ دقیقه قبل از خواب.

مشاهده کن: آیا ضربان ذهنی و تنش بدنت کمتر می‌شود؟

۲ .آرام‌سازی پیشرونده عضلات(PMR)

در این روش، گروه‌های مختلف عضلات بدن برای چند ثانیه منقبض و سپس رها می‌شوند.

هدف، متوجه‌شدن تفاوت میان «تنش» و «رهایی» است.

این روش از تکنیک‌های شناخته‌شده آرام‌سازی در مداخلات خواب است.

آزمایش:

۱۰ تا ۱۵ دقیقه، از پاها به سمت صورت.

مشاهده کن: بعد از رها کردن عضلات، آیا بدن سبک‌تر و ذهن آرام‌تر می‌شود؟

۳ .مدیتیشن ذهن‌آگاهی

در ذهن‌آگاهی قرار نیست ذهن را مجبور کنیم خالی شود. فقط توجه را به یک موضوع ساده، مثل تنفس یا احساسات بدن، برمی‌گردانیم و هر بار که ذهن منحرف شد، دوباره متوجه آن می‌شویم.

مطالعات مروری نشان داده‌اند که ذهن‌آگاهی می‌تواند برخی شاخص‌های خواب و کیفیت خواب را بهبود دهد، هرچند اثر آن برای همه افراد یکسان نیست.

آزمایش:

۵ تا ۱۵ دقیقه قبل از خواب.

مشاهده کن: آیا رابطه‌ات با افکار تغییر می‌کند، حتی اگر افکار کاملاً متوقف نشوند؟

٤ .اسکن بدن(Body Scan)

به‌جای تمرکز روی فکرها، توجه را آرام‌آرام از پاها تا سر حرکت بده. فقط احساس هر قسمت از بدن را مشاهده کن؛ بدون اینکه لازم باشد آن را تغییر بدهی.

آزمایش:

۱۰ دقیقه در حالت درازکش.

مشاهده کن: آیا توجه به بدن باعث می‌شود کمتر درگیر گفت‌وگوی ذهنی شوی؟

۵ .نوشتن نگرانی‌ها

اگر هنگام خواب ذهن شروع به مرور مشکلات، نگرانی‌ها و اتفاقات فردا می‌کند، آنها را روی کاغذ بنویس. هدف حل‌کردن مشکلات نیست.

فقط آنها را از «ذهن» به «کاغذ» منتقل کن.

آزمایش: ۵ تا ۱۰ دقیقه قبل از روتین خواب.

می‌توانی بنویسی:

-الان چه چیزی ذهنم را مشغول کرده؟
-فردا چه کاری باید انجام دهم؟
- چه چیزی فعلاً در کنترل من نیست؟

٦ .فهرست کارهای فردا

گاهی ذهن نه به‌خاطر یک نگرانی بزرگ، بلکه به‌خاطر تلاش برای به خاطر سپردن کارهای فردا فعال می‌ماند. یک فهرست کوتاه بنویس.

مثلاً:
- تماس با...
-خرید...
-پاسخ به...
-انجام...

بعد به خودت اجازه بده که فعلاً ادامه ندهی.

آزمایش: ۵ دقیقه پیش از شروع روتین خواب.

۷ .خواندن کتاب کاغذی

یک کتاب آرام و غیرهیجانی انتخاب کن.
هدف این نیست که حتماً تعداد مشخصی صفحه بخوانی؛ هدف ایجاد یک انتقال تدریجی از فعالیت روزانه به حالت استراحت است.

آزمایش:

۱۰ تا ۲۰ دقیقه.

نکته: اگر کتاب باعث درگیری ذهنی شدید می‌شود، انتخاب مناسبی برای این آزمایش نیست.

۸ .موسیقی آرام

موسیقی می‌تواند برای بعضی افراد بخشی از روتین پیش از خواب باشد. مطالعات روی افراد مبتلا به بی‌خوابی اولیه نشان داده‌اند که موسیقی و برخی شکل‌های آرام‌سازی همراه موسیقی می‌توانند بعضی شاخص‌های خواب را بهبود دهند.

آزمایش:

۱۰ تا ۳۰ دقیقه موسیقی آرام و ترجیحاً بدون کلام.

مشاهده کن: آیا موسیقی تو را آرام می‌کند یا برعکس، ذهن را فعال‌تر می‌کند؟

۹ .دوش یا حمام گرم

گرمای ملایم قبل از خواب می‌تواند برای بعضی افراد به ایجاد احساس آرامش کمک کند.

آزمایش:

حدود ۱ تا ۲ ساعت پیش از خواب، یک دوش یا حمام گرم و راحت.

مشاهده کن: آیا بعد از آن احساس خواب‌آلودگی و آرامش بیشتری داری؟

۱۰ .کاهش نور عصرگاهی

نور محیط در ساعات نزدیک به خواب یکی از عواملی است که می‌توانی به‌سادگی آن را آزمایش کنی.

در ساعات پایانی شب:
- نورهای شدید را کمتر کن.
-محیط را آرام‌تر و کم‌نورتر کن.
-اگر با صفحه‌نمایش کار می‌کنی، مدت استفاده را کاهش بده.

آزمایش:

برای چند شب، شرایط نور شبانه را تغییر بده و تفاوت را ثبت کن.

۱۱ .آزمایش با کافئین

گاهی مسئله فقط «قبل از خواب قهوه خوردن» نیست؛ مقدار و زمان مصرف کافئین در طول روز هم می‌تواند مهم باشد.

آزمایش:

برای چند روز مصرف کافئین را زودتر در روز قرار بده و تغییر خواب را مشاهده کن.

مهم: اگر مصرف کافئینت زیاده، کاهش تدریجی ممکن است راحت‌تر از قطع ناگهانی باشد.

۱۲ .حرکات ملایم یوگا

یوگای آرام و بدون فشار می‌تواند برای بعضی افراد بخشی از انتقال از فعالیت روزانه به استراحت باشد.

حرکات کششی ملایم، تنفس و توجه به بدن را می‌توان در یک روتین کوتاه ترکیب کرد.

آزمایش:

۱۰ تا ۲۰ دقیقه یوگای آرام در عصر یا پیش از خواب.

نکته: قرار نیست این بخش به تمرین شدید تبدیل شود.

۱۳ .یوگا نیدرا

یوگا نیدرا نوعی تمرین هدایت‌شده آرام‌سازی عمیق است که معمولاً در حالت درازکش انجام می‌شود.

می‌توانی با یک فایل صوتی هدایت‌شده شروع کنی.

آزمایش:

۱۰ تا ۳۰ دقیقه.

مشاهده کن: آیا توجه هدایت‌شده به بدن و احساسات، ذهن را از درگیری‌های روزانه جدا می‌کند؟

۱۴ .تصویرسازی ذهنی آرام

یک صحنه آرام و آشنا را در ذهن تصور کن؛ مثلاً یک باغ، ساحل، اتاقی آرام یا طبیعت. هدف این نیست که تصویر را با جزئیات کامل بسازی. فقط توجه را از افکار روزانه به یک تجربه ذهنی آرام منتقل کن.

آزمایش:

۵ تا ۱۰ دقیقه.

نکته: شواهد این روش به‌عنوان یک درمان مستقل برای بی‌خوابی به اندازه برخی روش‌های دیگر قوی نیست؛ بنابراین بهتر است آن را به‌عنوان یک «آزمایش شخصی» ببینی، نه درمان قطعی.

۱۵ .آرام‌سازی خودزاد(Autogenic Training)

در این روش با تکرار جملات و توجه به احساساتی مانند سنگینی و گرمای بدن، حالت آرام‌سازی ایجاد می‌شود.

آزمایش:

۱۰ تا ۱۵ دقیقه با یک فایل آموزشی معتبر.

مشاهده کن: آیا این زبان و ساختار تمرین با ذهن تو سازگار است؟

۱۶ .تمرین قدردانی

قبل از خواب، سه مورد کوچک را بنویس که امروز برایت خوشایند، ارزشمند یا قابل قدردانی بوده‌اند. لازم نیست اتفاق بزرگی باشد.

مثلاً:

- یک گفت‌وگوی خوب
-یک فنجان چای
-هوای خوب
-زمانی که برای خودم داشتم

آزمایش: ۵ دقیقه برای یک هفته.

نکته: هدف، مجبورکردن خود به «مثبت فکر کردن» نیست؛ فقط توجه به جنبه دیگری از تجربه روز است.

۱۷ .تای‌چی

تای‌چی ترکیبی از حرکت آهسته، توجه و تنفس است.

اگر با این تمرین آشنا هستی، می‌توانی آن را به‌عنوان بخشی از روتین عصرگاهی آزمایش کنی.

آزمایش:

۱۵ تا ۳۰ دقیقه، چند بار در هفته.

این روش بیشتر یک تمرین منظم است تا تکنیکی که فقط در یک شب نتیجه‌اش مشخص شود.

۱۸ .چی‌گونگ

چی‌گونگ نیز می‌تواند شامل حرکت آهسته، تنفس و توجه باشد.

برای بعضی افراد، همین ترکیب می‌تواند راهی برای پایین‌آوردن سرعت فعالیت ذهنی در پایان روز باشد.

آزمایش:

۱۰ تا ۲۰ دقیقه در عصر.

مشاهده کن: آیا بعد از تمرین احساس آرامش و حضور بیشتری داری؟

۱۹ .نیت معکوس(Paradoxical Intention)

این روش کمی متفاوت است.

اگر هرچه بیشتر تلاش می‌کنی «حتماً باید بخوابم»، اضطرابت بیشتر می‌شود، می‌توانی به‌جای جنگیدن با بیداری، فشار برای خوابیدن را کاهش دهی.

ایده اصلی این است که تلاش و اضطراب مرتبط با «باید همین الان بخوابم» کمتر شود.

این روش سابقه حضور در درمان‌های رفتاری بی‌خوابی دارد، اما اجرای درست آن بهتر است با توضیح دقیق انجام شود.

آزمایش: وقتی متوجه شدی داری برای خوابیدن بیش از حد تلاش می‌کنی، به‌جای اجبار به خواب، تلاش را رها کن.

۲۰ .صدای پس‌زمینه

می‌توانی صدای یکنواخت و آرام مانند white noise یا صدای طبیعت را آزمایش کنی.

آزمایش:

با صدای بسیار کم شروع کن.

مشاهده کن: آیا صدای ثابت، صداهای محیط و حواس‌پرتی را کمتر می‌کند یا خودش مزاحم خواب می‌شود؟

بخش دوم | آزمایش‌های محیطی و وابسته به شرایط

این موارد ساده‌اند، اما ممکن است برای همه لازم یا مفید نباشند.

۲۱ .چشم‌بند خواب

اگر اتاق کاملاً تاریک نیست، چشم‌بند می‌تواند یک آزمایش ساده باشد.

آزمایش: چند شب با چشم‌بند و چند شب بدون آن مقایسه کن

۲۲ .گوش‌گیر

اگر صداهای محیطی مزاحم خواب هستند، گوش‌گیر می‌تواند ارزش آزمایش داشته باشد.

نکته: راحتی و ایمنی استفاده برای هر فرد متفاوت است.

۲۳ .تنظیم دمای اتاق

به‌جای اینکه صرفاً دنبال «دمای ایده‌آل» باشی، دمای اتاق را به‌تدریج تغییر بده و ببین در چه شرایطی راحت‌تر می‌خوابی.

آزمایش: چند شب کمی خنک‌تر و سپس در صورت نیاز کمی گرم‌تر.

۲۴ .تنظیم لباس و ملحفه

گاهی مسئله اصلی دمای بدن یا احساس فیزیکی لباس و رختخواب است.

پارچه، ضخامت لباس، پتو و میزان گرما را تغییر بده.

آزمایش: فقط یکی از این موارد را در هر مرحله تغییر بده تا بفهمی کدام عامل مؤثر بوده است.

۲۵ .پتوی سنگین

پتوهای سنگین برای بعضی افراد احساس فشار و امنیت ایجاد می‌کنند و در مطالعات خواب نیز بررسی شده‌اند.

اما برای همه مناسب نیستند.

آزمایش:

اگر از نظر جسمی برایت مناسب است، با وزن و شرایطی که احساس راحتی و آزادی تنفس داری امتحان کن.

مهم:

اگر احساس فشار، گرمای زیاد یا ناراحتی داشتی، ادامه نده.

۲۶ .ماساژ ملایم پا

ماساژ آرام پاها می‌تواند برای بعضی افراد یک سیگنال فیزیکی برای پایان روز ایجاد کند.

آزمایش: ۵ تا ۱۰ دقیقه ماساژ ملایم پیش از خواب.

هدف، ایجاد آرامش است؛ نه فشار شدید یا درمان درد.

۲۷ .حمام گرم پا

پاها را برای مدت کوتاهی در آب گرم قرار بده و بعد روتین آرام‌سازی خود را ادامه بده.

آزمایش: ۱۰ تا ۱۵ دقیقه. اگر برایت خوشایند است، می‌توانی بعد از آن چند دقیقه تنفس یا مدیتیشن انجام دهی.

بخش سوم | روش‌های تخصصی‌تر

این قسمت عمداً در انتهای فهرست آمده است. نه به این دلیل که این روش‌ها کم‌اهمیت‌اند؛ بلکه چون دیگر در دسته «یک آزمایش ساده قبل از خواب» قرار نمی‌گیرند.

اگر مشکل خواب شما مزمن، شدید یا مختل‌کننده زندگی روزمره است، بهتر است به‌جای امتحان‌کردن تصادفی روش‌های مختلف، ارزیابی تخصصی انجام شود.

۲۸ .فشرده‌سازی خواب(Sleep Compression)

در این روش، زمان حضور در تخت به شکل کنترل‌شده تنظیم می‌شود تا زمان خواب واقعی به زمان حضور در تخت نزدیک‌تر شود. این روش با «کم‌کردن خودسرانه خواب» تفاوت دارد.

نکته مهم اگر مشکل خواب جدی داری، این روش را به شکل افراطی و بدون راهنمایی اجرا نکن.

بهتر است در قالب یک برنامه ساختاریافته درمان بی‌خوابی انجام شود

۲۹ .محدودسازی خواب(Sleep Restriction Therapy)

محدودسازی خواب یکی از اجزای شناخته‌شده درمان رفتاری بی‌خوابی است. هدف آن تنظیم رابطه میان زمان حضور در تخت و خواب واقعی است. اما این روش یک تکنیک ساده برای امتحان‌کردن تصادفی در خانه نیست.

اجرای نادرست آن می‌تواند باعث خواب‌آلودگی شدید روزانه و مشکلات دیگر شود.

راهنمای AASM آن را به‌عنوان یکی از اجزای درمان بی‌خوابی، با توصیه مشروط، مطرح می‌کند.

۳۰ .درمان شناختی ـ رفتاری بی‌خوابی(CBT-I)

CBT-Iیک روش چندجزئی و ساختاریافته برای درمان بی‌خوابی مزمن است. این درمان می‌تواند شامل بخش‌هایی مانند:

- کنترل محرک
-تنظیم زمان خواب
-کار با افکار و باورهای مرتبط با خواب
-آموزش و اصلاح الگوهای رفتاری
-تکنیک‌های آرام‌سازی باشد.

بر اساس راهنمای AASM ، CBT-I چندجزئی برای بزرگسالان مبتلا به بی‌خوابی مزمن توصیه قوی دارد و انجمن جهانی خواب نیز این رویکرد را تأیید کرده است. نسخه‌های دیجیتال CBT-I نیز وجود دارند، اما اگر بی‌خوابی مزمن است یا عوامل دیگری هم در خواب دخیل هستند، ارزیابی و همراهی متخصص می‌تواند اهمیت بیشتری پیدا کند.

پس روتین شخصی من چیست؟

احتمالاً یک پاسخ واحد برای همه وجود ندارد. ممکن است برای تو این ترکیب جواب بدهد:

نور کمتر → دوش گرم → ۵ دقیقه نوشتن → ۱۰ دقیقه تنفس

برای فرد دیگری: حرکت ملایم → یوگا نیدرا → موسیقی

و برای شخص دیگری: کتاب → اسکن بدن → خواب

حتی ممکن است چیزی که امروز آرامت می‌کند، چند ماه بعد دیگر همان اثر را نداشته باشد. پس به‌جای پرسیدن: بهترین روتین خواب چیست؟ یک سؤال کاربردی‌تر بپرس: بدن و ذهن من با چه شرایطی راحت‌تر وارد حالت استراحت می‌شوند؟

برگه آزمایش شخصی من

- نام روش: .....
- چند شب امتحان کردم؟ .....
- میزان آرامش قبل از تمرین: ۰ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰
- میزان آرامش بعد از تمرین: ۰ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰
- خوابیدن چقدر طول کشید؟ .....
- چند بار در شب بیدار شدم؟ .....
- صبح چه حسی داشتم؟ .....
- آیا این روش برای من قابل تکرار است؟

□ بله □شاید □نه

- آیا دوباره امتحانش می‌کنم؟

□ بله □نه

یک نکته مهم در پایان

اگر یک روش برای تو جواب نداد، لزوماً به این معنی نیست که «روش بدی» بوده است. ممکن است زمان اجرای آن مناسب نبوده باشد، ممکن است شدت تمرین زیاد یا کم بوده باشد، یا اصلاً سیستم عصبی و شرایط زندگی تو با آن روش سازگار نباشد.

قرار نیست از بین این ۳۰ روش یکی را انتخاب کنی و تا آخر عمر همان را انجام بدهی. قرار است آزمایش کنی، مشاهده کنی و به مرور بفهمی: چه چیزی به ذهن من اجازه می‌دهد آرام‌تر شود؟ و از میان همین تجربه‌ها، روتین شخصی خودت را بسازی.

یادآوری: این فایل یک راهنمای آموزشی برای شناخت و آزمایش روش‌های مختلف آرام‌سازی و خواب است و جایگزین ارزیابی پزشکی یا درمان تخصصی نیست. اگر مشکل خواب مداوم، شدید یا مختل‌کننده عملکرد روزانه است، بهتر است علت آن توسط پزشک یا متخصص خواب بررسی شود.

منابع:

1. Edinger JD, et al. Behavioral and psychological treatments for chronic insomnia disorder in adults: an American Academy of Sleep Medicine clinical practice guideline. Journal of Clinical Sleep Medicine, 2021.

2. Edinger JD, et al. Behavioral and psychological treatments for chronic insomnia disorder in adults: an AASM systematic review, meta-analysis, and GRADE assessment. 2021.

3. Morin CM, et al. World Sleep Society international sleep medicine guidelines position statement. 2023.

4. Gong H, et al. Mindfulness meditation for insomnia: A meta-analysis of randomized controlled trials. 2016.

5. Wang CF, et al. Can music improve sleep quality in adults with primary insomnia? Systematic review and network meta-analysis.

6. American Academy of Sleep Medicine. Practice parameters for psychological and behavioral treatment of insomnia.